

Eugene Eteris un Daina Vasiļevska

# BIZNESS JAUNAJĀ GADSIMTĀ:

izaicinājumi un panākumi

Politiskā ekonomika  
un uzņēmējdarbība  
Eiropā un pasaulē

**Eugene Eteris un Daina Vasiļevska**

# **BIZNESS JAUNAJĀ GADSIMTĀ: izaicinājumi un panākumi**

**Politiskā ekonomika un uzņēmējdarbība  
Eiropā un pasaulē**

UDK 330.34(4)

Et193

Eugene Eteris un Daina Vasilevska

**Bizness jaunajā gadsimtā: izaicinājumi un panākumi**

**Politiskā ekonomika un uzņēmējdarbība Eiropā un pasaulē**

Recenzenti

**Jelena Pundure**, professor of Riga Technical University, Dr.oec., Latvia

**Udo E. Simonis**, professor, Social Science Research Center Berlin (WZB), Germany

Orģinālais izdevums

Eugene Eteris and Daina Vasilevska

**Business in a new Century: Challenges and Outcomes**

**Political economy and Entrepreneurship in Europe and the World**

ISBN 978-9934-543-39-5

2023. gads

No angļu valodas tulkojusi **Eva Veita**

Vāka dizains **Una Spektore**

Monogrāfiju izdošanai rekomendējusi Biznesa augstskolas Turība Zinātnes padome (Protokols Nr 8/2022, 15.12.2022.)

ISBN 978-9934-543-44-9

© Biznesa augstskola Turība, 2024, 404 lpp.

© Eteris Eugene, 2024

© Vasilevska Daina, 2024

© Spektore Una, 2024

© Veita Eva, 2024

Izdevējs SIA "Biznesa augstskola Turība"

E-pasts izdevnieciba@turiba.lv

Iespiests SIA Jelgavas tipogrāfija

# Saturs

|                   |    |
|-------------------|----|
| Priekšvārds ..... | 9  |
| Ievads .....      | 10 |

## 1. daļa

### **Mūsdienu izaicinājumi biznesā: globālais un Eiropas skatījums..... 19**

|                                                                                  |    |
|----------------------------------------------------------------------------------|----|
| 1.1. Kā izmantot globalizāciju biznesa labā? Uzņēmumu neskaitāmie centieni ..... | 21 |
| 1.2. Mūsdienu globālā izaugsme riska apstākļos .....                             | 28 |
| 1.3. Izaicinājumi Eiropas līmenī .....                                           | 32 |
| 1.3.1. Digitālā programma: izaicinājumi globālajā un Eiropas mērogā ....         | 34 |
| 1.3.2. Ilgtspējas jautājumi Eiropas kontekstā.....                               | 38 |
| 1.3.3. Digitālā ilgtspēja .....                                                  | 40 |
| 1.3.4. ES digitālā ekonomika un sabiedrība: uzņēmumu konteksts .....             | 41 |
| 1.4. Fiskālās un monetārās politikas: nacionālie jautājumi un bizness .....      | 45 |
| 1.5. Paļaušanās uz valstu atbildību: Eiropas konteksts .....                     | 48 |
| 1.6. Eiropas Zaļais kurss: stimuli biznesam .....                                | 51 |
| 1.6.1. Ilgtspējīgas izaugsmes modeļi .....                                       | 53 |
| 1.6.2. Bizness “pārejas ekonomikā” .....                                         | 57 |
| 1.6.3. “Aprites” finansēšana.....                                                | 59 |
| 1.6.4. Eiropas enerģētika: sarežģīti jautājumi un mūsdienīgi risinājumi...       | 61 |

## 2. daļa

### **Politiskā ekonomika jaunai uzņēmējdarbībai..... 71**

|                                                                                 |     |
|---------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 2.1. Rietumu politiskā ekonomika: plānošana pretstatā liberālai izaugsmei ..... | 73  |
| 2.1.1. Vācu pārvaldības tradīcija: ordoliberalisms .....                        | 75  |
| 2.1.2. Franču politiskās ekonomikas tradīcija .....                             | 77  |
| 2.2. Plānošana un pārvaldība Eiropas Savienībā .....                            | 81  |
| 2.3. Starptautiskā ekonomika: Eiropas interešu līdzsvarošana .....              | 83  |
| 2.4. Veselīga ekonomika – veselīgs bizness .....                                | 89  |
| 2.5. ES ekonomikas pārvaldība: atbalsts dalībvalstu izaugsmei .....             | 91  |
| 2.6. Eiropas un nacionālā ekonomikas pārvaldības ietvara novērtēšana.....       | 93  |
| 2.7. Bizness caur pēcpandēmijas izaicinājumu prizmu.....                        | 98  |
| 2.7.1. Politiskās ekonomikas un biznesa pārveide .....                          | 98  |
| 2.7.2. Digitālā transformācija un tās ietekme uz biznesu .....                  | 104 |
| 2.7.3. Zaļais kurss: stimuli uzņēmumiem ES27 .....                              | 105 |
| 2.7.4. Eiropas enerģētika un klimats: stimul izaugsmei un biznesam ...          | 108 |

|                                                                 |     |
|-----------------------------------------------------------------|-----|
| 2.7.5. Piemērs: Spānijas atjaunīgo energoresursu projekts ..... | 113 |
| 2.7.6. Aktuālākās mūsdienu politiskās ekonomikas idejas .....   | 114 |

### 3. daļa

|                                                                                          |            |
|------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Biznesa perspektīvas Eiropas “sociālajā tirgus ekonomikā” .....</b>                   | <b>123</b> |
| 3.1. Politiskā ekonomika nacionālajā izaugsmē: teorija un realitātes.....                | 127        |
| 3.2. Latvijas politiskā ekonomika: biznesa pamatfaktori .....                            | 132        |
| 3.2.1. “Sociālo tiesību” prioritātes .....                                               | 135        |
| 3.2.2. Politika darbībā: Latvijas pieeja uzņēmējdarbībai .....                           | 138        |
| 3.3. Pārdomāta biznesa izaugsme: Baltijas izaicinājumi .....                             | 141        |
| 3.4. Nacionālās prioritātes politiskajā ekonomikā: “reālās dzīves<br>gadījumi” .....     | 145        |
| 3.5. “Sociālās garantijas” un ietekme uz biznesu.....                                    | 150        |
| 3.6. Laba pārvaldība un pārdomāta politisko lēmumu pieņemšana .....                      | 154        |
| 3.6.1. Eiropas aspekti politiskajā ekonomikā .....                                       | 155        |
| 3.6.2. Eiropas atbalsts Latvijas lauksaimniekiem .....                                   | 158        |
| 3.7. Veiksmes stāstiem pa pēdām .....                                                    | 163        |
| 3.8. Laime kā izaugsmes virzītājspēks.....                                               | 165        |
| 3.9. Sociālā ekonomika un bizness: jauni aspekti uzņēmējdarbībā .....                    | 167        |
| 3.9.1. Sociālie tirgus uzņēmumi Eiropas vienotajā tirgū.....                             | 169        |
| 3.9.2. “Sociālie uzņēmumi”: stimuls biznesam .....                                       | 171        |
| 3.10. ES atdzīvināšana: svarīgas perspektīvas Eiropas enerģētikas drošībā ...            | 173        |
| 3.10.1. “REPowerEU” programmas finansēšanas prioritātes .....                            | 174        |
| 3.10.2. Eiropas stratēģijas un “stratēģisko ieguldījumu”<br>“atdzīvināšanas” avoti ..... | 175        |
| 3.11. Ilgtspējīgas attīstības mērķi Eiropā: progressa izvērtējums .....                  | 177        |

### 4. daļa

|                                                                                         |            |
|-----------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>Palīdzība biznesam: zinātnes, tehnoloģiju un inovāciju loma.....</b>                 | <b>185</b> |
| 4.1. Kā biznesu pielāgot nākotnes vajadzībām? Uzņēmumu iespējas.....                    | 187        |
| 4.2. Zinātne un bizness: mūsdienu tehnoloģiju tendences .....                           | 190        |
| 4.2.1. Zinātne un izpēte ES un Baltijas valstīs: stimuls progresīvai<br>izaugsmei ..... | 192        |
| 4.2.2. Inovācijas mazajiem un vidējiem uzņēmumiem un<br>komerciāliem mērķiem .....      | 194        |
| 4.2.3. Zinātne un izpēte uzņēmumu konkurētspējai .....                                  | 196        |
| 4.2.4. Zinātne: nacionālās ekonomikas pārveide un atbalsts biznesam                     | 196        |
| 4.3. Sasniegums zinātnē potenciālai uzņēmējdarbībai .....                               | 200        |
| 4.4. Digitālā transformācija sociālās ekonomikas attīstībā .....                        | 203        |

|                                                                         |     |
|-------------------------------------------------------------------------|-----|
| 4.4.1. Nākotne un jaunās tehnoloģijas: pāris piemēru .....              | 203 |
| 4.4.2. Digitālie jautājumi Baltijas valstīs: Igaunijas piemērs .....    | 208 |
| 4.4.3. Jaunuzņēmumi Igaunijā .....                                      | 209 |
| 4.5. Eiropas atbalsts uzņēmējdarbībai dalībvalstīs .....                | 211 |
| 4.6. Zinātne un bizness: ietekme uz sabiedrības veselības sektoru ..... | 214 |
| 4.7. Biznesa tehnoloģijas mūsdienu uzņēmējdarbībā.....                  | 215 |
| 4.7.1. Biznesa tehnoloģijas: jaunās tendences .....                     | 218 |
| 4.7.2. Biznesa tehnoloģiju pasniegšana: izglītības iestādes .....       | 220 |
| 4.7.3. Biznesa tehnoloģijas Baltijas jūras reģionā .....                | 221 |
| 4.7.4. Biznesa tehnoloģijas un mūsdienu pārvaldība .....                | 222 |
| 4.8. Jauniešu nodarbinātība un uzņēmējdarbība .....                     | 224 |

## 5. daļa

### Atveseļošanās un noturība ES dalībvalstīs:

|                                                                                        |            |
|----------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>dažādās ietekmes uz biznesu .....</b>                                               | <b>233</b> |
| 5.1. Krīzes sekas: dažas priekšrocības un trūkumi .....                                | 236        |
| 5.2. Vienoti centieni pandēmijas seku pārvarēšanā .....                                | 239        |
| 5.2.1. Nacionālā atveseļošanās: ietekme uz uzņēmumiem .....                            | 240        |
| 5.2.2. Eiropas glābšanas plāns: galvenās atbalsta jomas .....                          | 242        |
| 5.2.3. ES ekonomikas prognozes un valstu pārvaldība.....                               | 246        |
| 5.2.4. Nacionālās produktivitātes padomes: ietekme uz<br>uzņēmumiem .....              | 248        |
| 5.2.5. Nacionālās produktivitātes padomes atsevišķās ES<br>dalībvalstīs: piemēri ..... | 248        |
| 5.3. Pēckrīzes mācībstundas Baltijas jūras reģiona valstīm .....                       | 251        |
| 5.4. Sociālekonomiskie izaicinājumi un risinājumi .....                                | 253        |
| 5.4.1. Pēc pandēmijas: digitālās sekas .....                                           | 254        |
| 5.4.2. Izglītības aspekti .....                                                        | 255        |
| 5.5. Uzņēmējdarbības izredzes .....                                                    | 257        |
| 5.5.1. Finanšu pārvaldība pēc krīzes .....                                             | 258        |
| 5.5.2. Eiropas banku savienība perspektīvā .....                                       | 259        |
| 5.6. Pēc pandēmijas: noturīga ekonomikas plāna izveide .....                           | 262        |
| 5.7. Izmaiņas “valstu finansiālajā atbalstā”: ES pagaidu ietvars.....                  | 265        |
| 5.7.1. ES dalībvalstu finansiālais atbalsts .....                                      | 268        |
| 5.7.2. Zviedrijas piemērs .....                                                        | 269        |
| 5.8. Krīzes vadība: Eiropas piemēri .....                                              | 272        |
| 5.8.1. Institucionālā elastība: virtuālā diplomātija darbībā .....                     | 272        |
| 5.8.2. Hibrīdpieeja tiešsaistes sapulcēm .....                                         | 273        |
| 5.8.3. ES finansiālais atbalsts dalībvalstīm: piemēri .....                            | 275        |

## 6. daļa

### **Bizness, ekonomika un sabiedrība: izaicinājumi un risinājumi..... 283**

|                                                                                                              |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 6.1. Korporatīvās perspektīvas “pārejas trīsstūrī”:<br>ekonomika–sabiedrība–bizness .....                    | 286 |
| 6.2. Biznesa ideoloģija un anatomija: jauni uzņēmējdarbības aspekti .....                                    | 289 |
| 6.2.1. Biznesa ideoloģija .....                                                                              | 290 |
| 6.2.2. Biznesa anatomija .....                                                                               | 291 |
| 6.2.3. Būtiski biznesa anatomijas elementi .....                                                             | 293 |
| 6.3. ES atbalsts uzņēmumiem .....                                                                            | 295 |
| 6.4. Inovatīva pieeja uzņēmumu darbībai .....                                                                | 296 |
| 6.5. Digitālā sabiedrība, bizness un ekonomika .....                                                         | 298 |
| 6.6. Nodarbinātība un “darba nākotne” .....                                                                  | 300 |
| 6.7. Minimālā alga kā sociāls risinājums .....                                                               | 302 |
| 6.8. “Viedā specializācija” Eiropā un biznesā .....                                                          | 304 |
| 6.8.1. “RIS3” stratēģija: pagātne un nākotne .....                                                           | 305 |
| 6.8.2. Viedās specializācijas stratēģijas: galvenie elementi .....                                           | 306 |
| 6.8.3. Zinātne, izpēte un inovācijas “RIS3” stratēģijā:<br>Baltijas valstu specifika .....                   | 307 |
| 6.9. Eiropas uzņēmumu nākotne: kā noturēt “uzņēmējdarbības garu”? .....                                      | 309 |
| 6.9.1. Vienotas iezīmes ES “korporatīvajā likumdošanā” .....                                                 | 311 |
| 6.9.2. Izglītības iestādes: biznesa tehnoloģiju mācīšana .....                                               | 313 |
| 6.9.3. Biznesa tehnoloģijas Baltijas jūras reģiona valstīs:<br>“viedais tūrisms” .....                       | 313 |
| 6.10. Jaunais Eiropas izaugsmes modelis: ceļā uz ilgtspējīgu biznesu .....                                   | 315 |
| 6.11. ES Digitālo tirgu akts: Eiropas Savienības digitālās stratēģijas un<br>biznesa galvenais elements..... | 320 |
| 6.11.1. Tiešsaistes “vārtziņi” spiesti ievērot noteikumus .....                                              | 321 |
| 6.11.2. Digitālo tirgu akta priekšrocības .....                                                              | 322 |

## 7. daļa

### **Uzņēmumu nodokļi: Eiropas un globālie izaicinājumi ..... 327**

|                                                                                                        |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 7.1. Globālais uz vienprātības principu balstītais risinājums<br>starptautiskajā nodokļu sistēmā ..... | 330 |
| 7.2. Eiropas nodokļu sistēmas problēmas .....                                                          | 333 |
| 7.3. Biznesa sektors: PVN un uzņēmumu nodokļi .....                                                    | 344 |
| 7.3.1. PVN Eiropā: būtiska sastāvdaļa ekonometriskās integrācijas<br>analīzē .....                     | 345 |
| 7.3.2. PVN Eiropas Savienībā: “zelta likums” .....                                                     | 346 |

|                                                                                                                                                                    |     |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 7.4. ES nodokļu politika: atbalsts atveseļošanās un noturības procesam dalībvalstīs .....                                                                          | 350 |
| 7.5. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršana: jaunie ES centieni .....                                                                                  | 354 |
| 7.6. Nodokļa atvieglojums uzņēmumiem, kas samazina aizņēmumu īpatsvaru savas darbības finansēšanai (DEBRA): jauna Komisijas iniciatīva uzņēmumu nodokļu jomā ..... | 358 |
| 7.7. Īpašuma nodoklis Eiropā un pasaulē: fundamentālu pārmaiņu priekšā .....                                                                                       | 362 |
| 7.7.1. Mājokļa nodokļi: pamati .....                                                                                                                               | 363 |
| 7.7.2. Reformu varianti .....                                                                                                                                      | 365 |

## **8. daļa**

### **Eiropas industriālā politika un uzņēmējdarbība caur izaicinājumu**

|                                                                                               |            |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------|------------|
| <b>un reformu prizmu.....</b>                                                                 | <b>371</b> |
| 8.1. Eiropas industriālā stratēģija.....                                                      | 374        |
| 8.2. Papildu centieni “atjaunotajā” rūpniecības stratēģijā .....                              | 377        |
| 8.3. Eiropas industriālo savienību veidošana .....                                            | 379        |
| 8.4. Finanšu iestāžu loma rūpniecības stratēģijas atbalstīšanā.....                           | 380        |
| 8.5. Eiropas industriālā politika: reformu īstenošana dalībvalstīs .....                      | 382        |
| 8.6. Rūpniecības nozares loma Eiropas divējādās pārkārtošanās virzīšanā .....                 | 383        |
| 8.6.1. ES mēroga juridiskā aizsardzība vietējām prasmēm, arodiem un rūpniecības nozarēm ..... | 384        |
| 8.6.2. Intelektuālais īpašums ES: sagaidāmās pārmaiņas .....                                  | 386        |
| 8.6.3. Ģeogrāfiskā industriālā aizsardzība: ietekme uz biznesu .....                          | 387        |
| 8.7. Biznesa “jaunradīšana” ar zinātnes, izpētes un inovāciju palīdzību .....                 | 389        |
| 8.8. Juridiskie klupšanas akmeņi stratēģijas īstenošanā .....                                 | 391        |
| 8.9. Inovācijas Eiropas uzņēmumu nākotnei: ES papildu atbalsts .....                          | 394        |
| <b>Secinājumi.....</b>                                                                        | <b>399</b> |

# Autoru jaunākās publikācijas

## Eugene Eteris

Quality education as a key to addressing global challenges, February 2023. – University World News in: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20230203095914813>

Modern Educational Revolution: Challenges and Solutions. – Berlin: Lambert Academic Publishing, 2022. ISBN 978-620-5-51787-1. In: <https://morebooks.shop/shop-ui/shop/product/9786205517871>. Book in seven languages at: <https://www.morebooks.shop/shop-ui/shop/translation-bundle/8b5689a6540>

*New Era for the Political Economy and European Integration*. – Latvian Academy of Sciences Yearbook, Riga: Zinatne, 2022

*Sustainable Issues in Global and European Context*. In: “EU-LV project “Challenges for the Latvian State and Society and the solutions in International Context (2018–2022). Latvian Strength for the Long-Term Development”, October 2022

*European Future: Main Challenges in Modern Integration Process*. – Berlin: Lambert Academic Publishing, 2021. In: <https://morebooks.shop/store/gb/book/european-future:-main-challenges-in-modern-integration-process/isbn/978-620-3-58285-7>; the book in several languages in: [https://www.morebooks.shop/gb/translation\\_bundle\\_42004ea0740](https://www.morebooks.shop/gb/translation_bundle_42004ea0740)

Latvian science policy: European dimension. – Latvian Academy of Sciences Yearbook, 2020. Riga. In: [http://www.lza.lv/images/stories/YearBook\\_2020.pdf](http://www.lza.lv/images/stories/YearBook_2020.pdf)

*Teaching sustainability: modern challenges*. – Berlin: Lambert Academic Publ., 2019. ISBN: 978-620-0-30779-8. In: <https://www.lap-publishing.com/catalog/details/store/gb/book/978-620-0-30779-8/teaching-sustainability:-modern-challenges?search=Eugene%20Eteris>

*Modern European science policy: challenges and opportunities for Latvian perspective growth*. Riga: Medicīnas Apgāds, 2019

*Latvia in Europe and the world: growth strategy for a new centennial*. Riga: Zinatne, 2018

*Modern European Law for Businessmen: Lisbon Treaty in action*. Riga: RSU, 2012

## Daina Vasilevska

Development of digital competencies of public servants as the basis for effective e-governance in Latvia. (D. Vasilevska and B. Rivza). In: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57211415205>, 2021

E-commerce Market in the Baltic Countries: State-of-the-Art and Trends of Development. (D. Vasilevska and I. Spruge). In: [https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-44610-9\\_60](https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-44610-9_60), 2020

Factors of the effectiveness of innovative development of Baltic States in the context of digitalization. (D. Vasilevska and B. Rivza). In: <https://www.sgem.org/index.php/elibrary?view=publication&task=show&id=6981>, 2020

Green entrepreneurship as a factor of sustainable economic development in Baltic States. (D. Vasilevska and B. Rivza). In: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57211415205>, 2018

# Priekšvārds

Iedvesmojoties no 4. industriālās revolūcijas elementiem 21. gadsimtā, kā arī no ilgtspējas un klimata pārmaiņu radītajiem izaicinājumiem, grāmatā ir apvienoti vairāki mūsdienu nacionālie sociālekonomiskās attīstības aspekti, lai:

- parādītu izteiktākos globālos un Eiropas mēroga izaicinājumus, ar kuriem šobrīd saskaras valstis, iedzīvotāji un uzņēmumi;
- analizētu politikas un ekonomikas vienojošos faktorus šo izaicinājumu pārvarēšanā un specifisko Eiropas sociālā tirgus ekonomikas vidi jauno politiekonomisko modeļu ietekmē;
- uzsvērtu zinātnes, tehnoloģiju un inovāciju lomu gan nacionālajā labbūtībā, gan efektīvā biznesa pārvaldībā;
- izceltu jaunākos sasniegumus ES valstu atveseļošanas un noturības plānos pēcpandēmijas periodā, kā arī palīdzības sniegšanā uzņēmējdarbībai.

Tā kā grāmatā galvenokārt ir analizēts “business jaunajā gadsimtā”, vairākas nodaļas ir veltītas tādiem jautājumiem kā uzņēmumu izredzes (tai skaitā biznesa ideoloģijas un anatomijas, viedo specializāciju stratēģijas un Eiropas uzņēmumu nākotnes padziļināta analīze utt.), mūsdienu uzņēmumu nodokļu sistēmas izaicinājumi un Eiropas industriālās politikas un biznesa perspektīvas.

Grāmata ir sakārtota tā, lai lasītājiem sniegtu detalizētu ieskatu pamatjautājumos par labbūtību, sociāli ekonomisko progresu un uzņēmējdarbības nākotni. Mūsdienu sabiedrībai ir nepieciešama skaidra izpratne, pirmkārt, par to, kas notiek mūsdienu biznesā Eiropā un pasaulē, un, otrkārt, par to, ko cilvēki sagaida, uzsākot nelīdzeno ceļu potenciālajā uzņēmējdarbībā.

Sākotnēji daudzas grāmatas daļas tika publicētas starptautiskajā biznesa žurnālā “The Baltic Course” ([www.baltic-course.com](http://www.baltic-course.com)) un Institūta mājaslapā kā īsi raksti un to agrākas versijas: <http://www.intetrin.dk>. Šīs publikācijas sniedz lasītājiem papildu informāciju par grāmatā apskatītajiem jautājumiem.

# Ievads

**E**iropas valstis un globālā kopiena lēnām atgriežas jaunajā pēckovida realitātē, un tiek pieliktas pamatīgas pūles, lai samazinātu grūtības, kurās nonākušas miljoniem ģimeņu, kā arī cīnītos pret pandēmijas radīto negatīvo ietekmi uz ekonomiku. Lai turpinātu progresu uz esošo problēmu fona, aizsargātu darba ņēmējus un patērētājus, palielinātu enerģētikas drošību un stabilizētu citas problēmzonas, valstu un reģionu līderiem ir jāpaātrina uzņēmējdarbības progress, jāaizsargā uzņēmumi un jāmodernizē to darbība, kā arī jāveicina nacionālais “uzņēmējdarbības gars”.

Pandēmijas laiks, kā arī 2022. gada pavasara militārais konflikts starp Krieviju un Ukrainu un citas kritiskas situācijas finanšu un enerģētikas nozarē jau ir devušas pasaulei mācību. Šīs situācijas ir parādījušas, ka valsts pārvalde un uzņēmēju kopiena palīdz aktīvi saglabāt valstu izaugsmes kodolu, t.i., uzņēmējdarbību. Piemēram, ES iestādes rīkojas ātri, lai izvairītos no ilgtermiņa problēmām sociālekonomiskajā attīstībā, savukārt dalībvalstis pamazām virzās uz to, lai ierobežotu darba vietu zaudēšanas negatīvās sekas (plaši izmantojot dāsnu ES valstu atbalstu) un īstermiņa darba shēmas.

Tā kā bezdarba līmenis ES jau tagad ir zemāks nekā pirms pandēmijas, un uzņēmumu bankrota gadījumi ir samazinājušies par aptuveni trešdaļu (salīdzinot ar pandēmijas laiku), ir skaidrs, ka šādi drosmīgi politiekonomiskie pasākumi ir bijuši diezgan auglīgi praktiskajās biznesa aktivitātēs, kā arī uzņēmējdarbības gara saglabāšanas mērķiem. Pastāv uzskats, ka, fundamentāli mainot izaugsmes modeļus, mainītos politiskā un ekonomiskā pārvaldība, reizē arī virzot valstu attīstības modeļus uz jauniem priekšstatiem, procesiem un perspektīvām. Šajā grāmatā ir apskatītas dažas no gaidāmajām fundamentālajām pārmaiņām, sniedzot uzņēmējiem un vadošajai elitei aktuālu ieskatu “pārskatītajos” valsts potenciālās izaugsmes modeļos.

Pandēmijas izraisītā krīze ir ne tikai uz laiku pārtraukusi sociālekonomisko progresu, kas pēdējā desmitgadē bija vērojams Eiropā, bet tai būs arī ilgstoša ietekme uz ekonomiku un sabiedrību, tādējādi gan apgrūtinot iespēju daudziem cilvēkiem dzīvot cilvēka cienīgu dzīvi, gan arī mainot veidus, kā uzņēmumi darbojas. Attiecīgi globālajai pārvaldībai un Eiropas integrācijas modelim būs pamatīgāk jācenšas, lai mazinātu apdraudējumu uzņēmumiem, darba ņēmējiem un vienkāršajiem ļaudīm, paātrinot atveseļošanos un ievērojot potenciālās politiekonomiskās vadlīnijas. Šiem centieniem jābūt tik striktiem un pilnīgiem, lai ļautu īstenot inovācijas, kas papildina jau esošās iniciatīvas. Tomēr viens ir

skaidrs: pašreizējā krīze ir kā modinātājzvans pārmaiņām mūsdienu sociālajās, politiskajās, ekonomiskajās un biznesa struktūrās un sistēmās.

Tāpēc grāmatas galvenais mērķis ir parādīt, ar kādiem izaicinājumiem šobrīd saskaras mūsdienu pārvaldības sistēma globālā un Eiropas līmenī, atklāt galvenos virzienus ceļā uz optimālu nacionālo politekonomisko sistēmu, uzsvērt iespējamākās pārmaiņas uzņēmējdarbībā un biznesa modeļos, kā arī izteikt prognozes par “pēc pandēmijas dzīves” realitāti.

Grāmata sastāv no astoņām daļām un secinājumiem, katrā daļā ir piezīmes, atsauces un papildu literatūras saraksts.

**Pirmajā daļā** tiek atklāts, kādiem izaicinājumiem (globāliem un Eiropas līmeņa) ir pakļautas šābrīža pārvaldības un uzņēmējdarbības politikas un pieejas pārvaldībai un uzņēmējdarbībai. Starp būtiskākajiem izaicinājumiem jāmin digitalizācija un klimata pārmaiņu mazināšanas pasākumi, ilgtspēja un aprites ekonomika, energoefektivitāte, videi draudzīgs transports un pilsētu plānošana ar to ietekmi uz uzņēmējdarbību un korporatīvajām stratēģijām.

Dinamiskās globālās pārmaiņas visos dzīves aspektos, it īpaši pandēmijas krīzes laikā un pēc tās, ir pamatīgi pārveidojušas tradicionālās un jaunās mūsdienu pieejas valstu ekonomikai un uzņēmējdarbībai. Lai pielāgotos jaunajām tendencēm, ne tikai esošajiem uzņēmumiem jāspēj ļoti labi sajust pārmaiņas, jo modernās pārmaiņas biznesa tehnoloģijās un vadībā ietekmē arī visas nākotnes darba apstākļu sfēras, kā arī valdību skatījumu uz tādiem jautājumiem kā klimata pārmaiņu mazināšana, ilgtspējīga un aprites ekonomika, atkritumu apsaimniekošana un digitālā transformācija, korporatīvā sociālā atbildība utt. Tāpēc korporatīvajām struktūrām, uzņēmējdarbībai kopumā un valdošajai elitei ir rūpīgi jāseko līdzi galvenajām globālajām un Eiropas tendencēm un to ietekmei uz potenciāliem izaugsmes modeļiem un valstu izdzīvošanu.

Gan valdošajai elitei, gan jo īpaši uzņēmumu vadībām ir jāspēj rūpīgi uztvert šos globālos izaicinājumus un jācenšas tos ieviest efektīvās un konkurētspējīgās valsts attīstības politikas prioritātēs.

Piemēram, ja skatāmies uz klimata pārmaiņu izaicinājumiem, pēc pandēmijas periods piedāvā unikālu iespēju valstīm savā attīstībā atteikties no oglekļa emisijas energoapgādes avotiem. Svārstīgās elektroenerģijas cenas un ievērojamās ES subsīdijas piespiestu ieviest oglekļa nodokli, piemēram, naftas un gāzes uzņēmumi, kā arī tērauda un autoražotāji jau aktīvi virzās uz būtiskām pārmaiņām.

Tomēr, lai valstu ekonomika kļūtu ilgtspējīga, ir nepieciešamas klimatam draudzīgas un pieejamākas investīcijas: visām ES dalībvalstīm un korporatīvajām struktūrām ir “jāķer iespēja” un jāmaina esošo politekonomisko struktūru pārvaldības modeļi, un pēc tam atbilstoši jāmaina biznesa modeļi.

Daži “globālie projekti” var ietekmēt Eiropas biznesa intereses un aktivitātes, piemēram, ES valstīm ir nepieciešama detalizēta analīze, lai izprastu Ķīnas “Josla un ceļš” iniciatīvu, kā arī nepieciešami ieteikumi, kā uzņēmumiem pārvarēt attiecīgos izaicinājumus. Globālajā konkurencē dažas valstis ir parādījušas progresīvu piemēru, kā sasniegt ilgtspējīgu izaugsmi. Piemēram, Ķīna 2020. gada vidū izsludināja “sešas stabilitātes sfēras” valsts attīstībā, t.i., nodarbinātība, finanšu sektors, eksports, iekšējās investīcijas, ārvalstu tiešās investīcijas un iekšzemes patēriņš, tāpēc būtu interesanti salīdzināt šīs stabilitātes sfēras ar Eiropas politiskajām prioritātēm.

Grāmatas **otraajā daļā** ir izvērtēts, cik svarīgs ir politiekonomisks līdzsvars mūsdienu Eiropas attīstības modeļos ar pienācīgu ietekmi uz mūsdienu biznesa veidiem. COVID-19 pandēmija ir paātrinājusi dažu globālo izaicinājumu ietekmi uz mainīgajiem politiekonomiskajiem modeļiem, tostarp dažus jaunus izaugsmes paradigmas aspektus, piemēram, ilgtspēju, klimata pārmaiņas, aprites ekonomiku, digitalizāciju, “zaļo dienaskārtību” utt.

Parasti biznesu aktivitātes un konkurētspēja lielā mērā ir atkarīga no valsts pārvaldības sistēmas un elites pieejas jau esošajai saiknei starp politiku un ekonomiku, kur politika ietver zinātniski definētas nacionālās politikas prioritātes, savukārt ekonomika atbild par nacionālo sociāli ekonomisko stratēģiju praktisku ieviešanu. Šajā nodaļā ir īsi aprakstītas modernas pieejas politiekonomikai dažādos laikos un atsevišķās ES valstīs. Šāda analīze varētu palīdzēt lēmumu pieņēmējiem izveidot modernas nacionālās politiekonomiskās struktūras ES valstīs un Baltijas jūras reģiona valstīs. (1)

Mūsdienu Eiropas politiskās prioritātes periodam līdz 2024. gada beigām ir veltītas pilnīgi citiem mērķiem, salīdzinot ar pārējo pasaules reģionu sešām sfērām: Eiropas “zaļais kurss”, sociāli ekonomiskā izaugsme, digitālā pāreja, Eiropas vērtību veicināšana, spēcīgāka loma globālajās lietās un demokrātijas spēcīgāšana. (2)

Jaunā atveseļošanās instrumenta, tā saucamā *NextGenerationEU*, ietvaros ES institūcijas atbalstīs dalībvalstu investīcijas un reformas, kas būtiskas ilgtspējīgam atveseļošanās procesam. Jauno ES ilgtermiņa programmu ietvaros, kuru budžets ir ap 2 triljoniem eiro, dalībvalstis izstrādās nacionālos atveseļošanās plānus, kas jebkurā gadījumā ietvers ilgtspējīgu, zaļu un digitālu pāreju. Šāda veida pārejas paver neiedomājami plašas un jaunas iespējas uzņēmējdarbībai.

Grāmatas **trešajā daļā** tiek runāts par uzņēmējdarbības iespējām Eiropas sociālās tirgus ekonomikas koncepta ietvaros, kā arī valstu (it sevišķi Baltijas valstu) ekonomikas un politikas prioritāšu kontekstā. Mūsdienu valstu sociālekonomiskās attīstības dienaskārtībai var būt izredzes tikai, ja tā kļūtu par jauna veida politisko ekonomiku, kas pārstāv jaunu nacionālās izaugsmes stratēģijas posmu, kas balstīts uz progresīvu “biznesa klimatu”. Piemēram, Baltijas valstu pārvaldības sistēma pēdējo trīs desmitgažu laikā izcieta vairākus kāpumus un kritumus, un tās jaunais posms iezīmē sarežģītu pāreju uz politiskām un ekonomiskām struktūrām, kuras ir ietekmējušas jaunie globālie un Eiropas izaicinājumi, liekot visai sociāli ekonomiskajai sistēmai funkcionēt pilnīgi citādi. Dažas no “jaunajām realitātēm” ietver nepieciešamas pārmaiņas politikas un ekonomikas sistēmās, piemēram, e-pārvaldībā, robotikā, mākslīgajā intelektā un daudzos citos. Tas viss rada lielisku pamatu stabīlai uzņēmējdarbībai un labam biznesam Baltijas valstīs.

Skatoties uz korporatīvajām perspektīvām, jāatceras, ka vispārējā uzņēmējdarbības definīcija ir nemainīgi stabila jau vairākas desmitgades, ja ne simtgades: kā skaidro populāra “biznesa vārdnīca”, tā ir “spēja un vēlme” organizēt un vadīt biznesu ar mērķi gūt peļņu, tādējādi sinonīms vārdam “business” ir “uzņēmums”, t.i., jebkuras korporatīvas darbības ietvaros mēs “uzņemamies riskus”, lai gūtu peļņu. Riski vienmēr ir bijuši daudzi, bet nesenā pandēmija tos ir ievērojami pavairojusi skaitā un uzlabojusi to kvalitāti. Iespējas kļūt par veiksmīgu uzņēmēju ir krasi mainījušās: piemēram, pagājušajā gadsimtā pietika tikai ar dažiem raksturlielumiem (izņemot veiksmi) – novatorisku iniciatīvu, pamatprasmēm un pietiekamu kapitālu. Mūsdienās kapitālu var iegūt no privātiem un publiskiem avotiem, pamatprasmes māca modernās skolās, tāpēc vienīgais vērtīgais resurss ir novatoriskas idejas (bieži vien nacionālo prioritāšu ietvaros).

Rezultātā Eiropā un visā pasaulē plaukst un zeļ neskaitāmi biznesi: pasaulē, kur iedzīvotāju kopskaits ir ap 7 miljardiem, šobrīd ir aptuveni 600 miljoni uzņēmēju, bet ES, kur dzīvo ap 500 miljoniem iedzīvotāju, ir vairāk nekā 23 miljoni uzņēmēju. Tomēr korporatīvā dinamika ir strauja: aptuveni 22 % MVU pārtrauc savu darbību pirmā gada laikā un tikai viena trešdaļa visu uzņēmumu spēj izdzīvot ilgāk par 10 gadiem, ko var saukt par ievērojamu veiksmi. Turklāt MVU vecums palielinās: aptuveni 60 % jaunuzņēmēju ir vecumā no 40 līdz 60 gadiem. Bet neatkarīgi no tā mūsdienu izaicinājumi var mainīt statistikas datus uz pozitīvo pusi, ja valdošā elite tos uztvers nopietni. Piemēram, šobrīd izskatās, ka visvairāk cilvēku ir nodarbināti būvniecībā, tam seko mazumtirdzniecība, nekustamais īpašums un konsultāciju pakalpojumi – katrs veido aptuveni 10 %. Tomēr radošās profesijas ir septītajā vietā un mārketingš ir pašā statistikas apakšā ar mazāk nekā 2 % nodarbināto.

Liels vairums veiksmīgo uzņēmēju ir vīrieši pusmūžā, kuri nozarē darbojas jau krietnu laiku. Veiksmīgākie uzņēmumi koncentrējas ASV, kur šobrīd ir ap 600 (!) miljardieru. (3)

Jebkura biznesa aktivitāte ir cieši saistīta ar valstīs esošajiem un potenciālajiem dabas un cilvēkresursiem, piemēram, zeme, klimats, darbaspēks un kapitāls, kā arī daudziem citiem. Tomēr uzņēmējdarbībā svarīgākais joprojām ir “inovāciju un riskēšanas gars”, kas apvienots ar vispārēju nācijas spēju panākt perspektīvu izaugsmi un izdzīvot globālajā konkurējošajā tirgū. (4)

Parasti tradicionālajā pieejā uzņēmējdarbībai tiek minēti septiņi īstenas uzņēmējdarbības dzinūji: radošums, kritiskā domāšana un spēja uzņemties risku, personīgā neatkarība, droša pārvaldība, personīgā zīmolvedība un sociālie sakari. (5)

Jaunums Eiropas uzņēmējdarbībā ir sociālie uzņēmumi, kuru kopsaucējs ir tas, ka visa to darbība ir pastāvīgi vērsta uz cilvēku un sabiedrības interesēm, lai pozitīvi ietekmētu vietējās kopienas un īstenotu sociālus mērķus.

**Ceturtajā daļā** tiek analizēta zinātnes un tehnoloģiju loma progresīvā un modernā biznesa attīstībā, izmantojot tā saucamo – “strādāt gudrāk, nevis smagāk” konceptu. Pašreizējā trauksmainajā periodā un it sevišķi pēc pandēmijas izraisītās krīzes ir manīta bezprecedenta pieejas un īpaša lēmumu pieņemšanas prakse visās socioekonomiskās izaugsmes jomās. Vienotu reformu apstākļos zinātnieku kopiena ir vienīgais vērtīgais resurss ES un dalībvalstīs, kas var palīdzēt valdībām formulēt optimālas atbildes uz jauniem redzējumiem politikas pārmaiņās, pārvaldes struktūrās, uzņēmumos un universitātēs.

Eiropas “zinātnes politikas ietvars” ir sadalīts starp neskaitāmām ES institūcijām un dalībvalstīm ar tā saucamā “dalīto kompetenču sadalījuma” starpniecību: ES sniedz vadlīnijas un finansējumu, savukārt valstis gūst perspektīvus zinātnes un izpētes sasniegumus. Diezgan zīmīgi, ka tradicionālā “izpēte un attīstība” (I & A) Eiropas zinātnes politikā kļūst par “izpēti un inovācijām” (I & I) vai pat par “zinātni, izpēti un inovācijām” (Z, I & I), tā parādot mūsdienīgas tendences virzībā uz inovatīvu pieeju sociālekonomiskajā attīstībā. Tāpēc ir svarīgi, ka valstu izpēte un inovācijas tiek cieši iekļautas Eiropas mēroga zinātniskajā vidē, balstoties uz vienotiem ES izpētes centieniem. Attiecībā uz ES finansiālo palīdzību nākamo septiņu gadu budžets ir paredzēts tam, lai maksimāli palielinātu ES izpētes un inovāciju ietekmi uz dalībvalstu progresīvo attīstību, turklāt ES ilgtermiņa budžets izpētei ir ievērojami palielināts.

Tiklīdz Baltijas valstīm trūkst pietiekamu finanšu līdzekļu, ir jāveic nopietna analīze, lai par prioritāti noteiktu ierobežoto finansējumu atbilstoši valsts konkurētspējai būtiskākajiem izaugsmes virzieniem. ES un Baltijas val-

stīs jau ir parādījušies daži jauni izpētes un inovāciju virzieni, piemēram, “Cilvēka smadzeņu projekts”, kas sniedz papildu izpratni par cilvēka smadzenēm un to slimībām, kā arī perspektīvi virzieni grafēna un kvantu pētniecībā. Tomēr Baltijas valstīm un Latvijai ir jāizdomā savas īpašās un progresīvās izpētes un inovāciju sfēras atbilstoši to šābrīža nacionālajām vajadzībām un prioritātēm.

**Piektajā daļā** tiek runāts par atsevišķu pēcpandēmijas ietekmi uz pārvaldību, kā arī uz uzņēmējdarbību un korporatīvo darbību Eiropā un Baltijas valstīs. Eiropas dalībvalstu tendence atveseļoties un gūt noturību spēcīgi ietekmē biznesu. Valstu valdību reakcija ir parādījusi, kā krīzes izraisītie sarežģījumi un pret-runas ietekmē sociālekonomiskos jautājumus ES valstīs. Situācija ir pāraugusi “klusā piekrišanā” milzīgam finanšu ieplūdumam no ES, dalībvalstīm un globālajām institūcijām pēcpandēmijas periodā, tāpēc tam seko zināma nepastāvība attiecībā uz attīstības izredzēm, taču viens ir skaidrs: pasaule pēc koronavīrusa būs citāda!

Ir zināms, ka, lai panāktu ātru atveseļošanos un noturību, iedzīvotāji visu līmeņu politiķiem prasīs vērā ņemamu aktivitāti krīzes pārvaldīšanā. To var izdarīt divos veidos: atkārtot iepriekšējās darbības, daudz naudas iepludinot “vecās ekonomikas modeļos”, vai radot jaunu pieeju ar stratēģisku izaugsmi un zaļu ekonomiku. Tā ir milzīga iespēja gan valstīm, gan ES iestādēm pārvirzīt nacionālās ekonomikas uz jauno Eiropas izaugsmes stratēģiju, balstoties uz “zaļo kursu”, saskaņotu digitalizāciju un ilgtspēju, lai paaugstinātu valstu noturību.

Īpaša uzmanība šajā grāmatas daļā ir veltīta jaunām uzņēmējdarbības tendencēm, iedvesmojoties no 4. industriālās revolūcijas. Biznesa tehnoloģijas var viennozīmīgi izmantot kā svarīgu stimulu, lai pārvirzītu uzņēmumu praksi uz progresīvu un nākotni vērstu ceļu.

Šajā grāmatas daļā tiek apskatītas mūsdienu izaicinošās problēmas biznesā, sociālekonomiskajā attīstībā un uzņēmumu stratēģijās. Moderno valstu pārvaldībā jau ir manāmas dažas pamatīgas pārmaiņas, piemēram, uzņēmējdarbības un sabiedrības modernizācija, vienlaikus pārvirzot valstu ekonomiku uz ilgtspējas ceļa ar digitālās transformācijas, mainīgo darba apstākļu un korporatīvās pārvaldības palīdzību. Valstu lēmumu pieņemšanas procesos jau ir vērojamas arī citas pārmaiņas: pārvaldības struktūras cīnās pret grūtībām pieturēties pie vispārējās un fundamentālās sociālpolitiskās nozīmes mūsdienu attīstības stratēģijās, lai saglabātu cilvēku veselību un labklājību.

**Sestajā daļā** tiek analizēta saikne mūsdienu “efektivitātes trijstūra” – business, ekonomika un sabiedrība – ietvaros, piemēram, Eiropas sociālās tirgus ekonomikas koncepcija rāda, kā uzņēmējdarbību valstīs var padarīt piemērotu nākotnei.

Inovatīvajās pieejās uzņēmumu darbībā, digitālajos aspektos sabiedrībā un ekonomikā var saskatīt jaunus biznesa un uzņēmējdarbības aspektus. Interesantu ietekmi uz uzņēmējdarbību sniedz arī nesen izstrādātā “viedās specializācijas stratēģija”, tā sauktā “RIS3” koncepcija.

Eiropas sociālā tirgus ekonomika sniedz arī dažas perspektīvas uzņēmumu nākotnei, tostarp likumdošanai, apmācībai un biznesa tehnoloģijām, nodarbinātības jautājumiem, darba nākotnei u.c. aspektiem, un tās ietver dažādas uzņēmumu un organizāciju formas (MVU un kooperatīvus, savstarpējās palīdzības biedrības un bezpeļņas asociācijas un fondus). Praktiska piemēra mērķiem tiek analizēta minimālās algas dienaskārtība.

Grāmatas **septītajā daļā** tiek apskatīts viens no būtiskākajiem biznesu “izdzīvošanas” aspektiem, t.i., uzņēmumu nodokļi gan Eiropā, gan globālā mērogā. Ir vispāratzīts, ka gan starptautiskās nodokļu sistēmas avoti pagājušajā gadsimtā, gan daži pamatjēdzieni, kas saistīti ar rezidences izmantošanu nodokļu vajadzībām, ir novecojuši.

Tagad uzņēmējdarbība tiek regulāri veikta “labvēlīgajās” valstīs, uzņēmējiem fiziski neesot klāt: valstu digitālā pāreja ir radījusi jaunas iespējas apiet tradicionālos nodokļu maksāšanas principus, izmantojot dažādas nodokļu plānošanas un atvieglošanas shēmas. Pašreizējie uzņēmumu nodokļu režīmi nespēj nodrošināt stabilu un godīgu sistēmu valdībām, kas mēģina ieviest pretpasākumus, lai novērstu izvairīšanos no nodokļiem. Globālā un Eiropas kopiena nepacietīgi gaida, kad varēs izveidot godīgu sistēmu ar duālu pieeju uzņēmumu nodokļiem.

Papildus tam tiek runāts par Eiropas un globāliem centieniem mūsdienās novērst noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju.

Visbeidzot grāmatas **astotajā daļā** tiek apskatīti ES centieni pilnveidot dalībvalstu industriālo politiku un biznesu ar izaicinājumu un reformu starpniecību. Rūpniecība ir svarīgākā ES un dalībvalstu izaugsmes daļa. Sektors ietver desmitiem dzīvotspējīgu nozaru: enerģētika un aviācija, būvniecība un veselības aprūpe, auto un tūrisms, farmācija un ražošana utt. Reizē ar pāreju uz klimatneitralitāti un digitālo ekonomiku jaunā Eiropas industriālā stratēģija nodrošina arvien lielāku industriālo sektoru lomu valstu atveseļošanās un noturības plānos.

Turklāt šajā grāmatas daļā uzmanība tiek pievērsta jaunās industriālās stratēģijas ieviešanai dalībvalstīs un attiecīgajām izmaiņām novatoriskos biznesos. Ir acīmredzams, ka progress ES dalībvalstīs ir galvenokārt balstīts uz industriālo sektoru attīstību. Termins “rūpniecība” šobrīd ietver vairākus fakto-

rus: no ražošanas līdz lauksaimniecībai, IKT, tūrismam, mazumtirdzniecībai un sabiedrības veselībai, utt. Tomēr ES nolīgumi atsaucas uz “rūpniecību” kā vien “Savienības kompetenci atbalstošu” elementu. Tas nozīmē, ka šī svarīgā nacionālās izaugsmes sfēra ir tikai un vienīgi nacionālās pārvaldības rokās, un tieši šis moments diezgan sarežģī industriālās stratēģijas ieviešanu.

## **Piezīmes un atsauces**

1. <https://www.janisroze.lv/lv/gramatas/akademiska-un-profesionala-literatura/ekonomika-uznemejdarbiba/latvia-in-europe-and-the-world.html>
2. [https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024\\_en](https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024_en)
3. <https://www.smallbizgenius.net/by-the-numbers/entrepreneur-statistics/>
4. <https://www.businessdictionary.com/definition/entrepreneurship.html#ixzz3xv9ci0nt>
5. <https://www.entrepreneur.com/article/290269>; atsevišķus argumentus pret šādu “numerāciju” var lasīt: <https://www.shopify.com/encyclopedia/entrepreneurship>